

METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE III. Márki Sándor naplója az impériumváltásról

jan. 23.

■ Édes jó apám halálának évfordulója. Legyen áldott emlékezete! – Uno-káimat hazaküldték az iskolából, s rájuk parancsoltak, hogy az általános sztrájk idején otthon maradjanak. A gyerekek örömmel újságolták, hogy oláh katonát alig lehetett látni az utcákon. Tegnap csak fél lapok jelentek meg, ma már egyáltalán egy sem jelent meg, s mivel őrangyalaink ebben az egész esztendőben megsemmisítették a budapesti és nyugati lapokat, most pedig már a vasút sem jár, hát igazán semmit sem tudunk a világról. Ezt a közönség arra magyarázza, hogy az oláhok dolga otthon rosszul megy, azért nem engedik meg az általuk nem cenzúrázott újságok olvasását. Itt talán mindennél jobban azért gyűlölik őket, mert művelt embereket is megbotoztatnak; egy őrmesterök már valami 10 000 koronát szerzett azzal, hogy az utcán gyanútlanul járókat elfogatóván, 1-2-300 koronáért szabadon bocsátja vagy a négyszemközt végzett botozást elengedi, olyképp, hogy a delikvens azalatt, míg ő az ütést markírozza, csak jajgasson, hogy a kinnlevők hallják és szörnyülködjenek!³¹¹ – Különben dicsérik tisztjeik sima, udvarias modorát. – Sarudy Ottó tanítóképz. igazgató maga beszélt, hogy tegnap este tanítóképz. kollégája, Pálmay Lenke (szomszéd) irodájában egy részeg katona szuronnyal támadt reá, a leszúrástól csak Lux tanár mentette meg, de a katona az utcán is üldözte a fegyvertelent, míg kiabálására a rendőrök lefoglák a vitézt, és 8-at vertek reá. – A románok a postán egész nap tárgyaltak a szocialistákkal és a vasutasokkal a munka felvétele iránt; a mieink Apáthy szabadon bocsátását, itt a magyar közigazgatás helyreállítását, a lei értékének méltányosabb megszabását stb. követelték. A sztrájkmozgalom hír szerint a petrozsényi bányászoktól indult ki. – Vacsoránál magyar trombitaszót és éneket hallottunk. Kítűnt azonban, hogy korábban magyar ezredbeli 120 havasi jött be, állítólag rendőri szolgálatra, a háborúban megszokott nótával. A csucsai csatában hír szerint 130 halott, 150 sebesült volt.

jan. 24.

Az este utcai lövöldözések hangjainál aludtunk el, s ma is elég puskaropogást hallhattunk. Délben Patey francia tábornokot várták, s a Mátyás tért s a bele vezető utcákat katonák őrizték. A tábornok a déli különvonattal érkezett. Ebédnél, 1 óra tájban valami tíz nemzeti zászlóval egyet. ifjak s mások vonultak New York-i szállása elé, s míg a tíztagú küldöttség bement, a tömeg (2-3000 ember) teljes rendben maradt, s énekelte a Himnuszot, Szózatot, Kossuth-nótát, Marseillaise-t. Mikor oszlásra szólították, oszladozni kezdett, de váratlanul közéjük lőttek, vagy inkább csak a levegőbe, mert a kavarodáson kívül egyéb baj nem történt. Ellenben a Bartha Miklós utcában, a színházban tartott gyűlésről kijövő szocialisták közül 5-en megsebesültek. Tegnap ugyanis a megszállók elfogadták a 11 pontos

(Apáthy s a politikai foglyok szabadon bocsátása, a magyar közigazgatás helyreállítása, a cenzúra eltörlése, a leinek egy korona értékkel számítása, szénellátás, gyülekezési szabadság, visszavonulás a demarkacionalis vonalra stb.), de semmi biztosítékot sem nyervén, a sztrájkot folytatták, s így ma sem jelentek meg lapok. Mikor a gyűlésen Maniu Gyula a kultúrát említette, az egyik szocialista közbeszölt: „Önök beszélnek kultúráról, akik művelt embereket megbotoznak, a cenzúrát behozzák, a szabad szót elnémítják, s a munkásoknak éhbért fizetnek?” – A boltokat, kávéházakat (a NewYork kivételével) 4 órakor bezáratták, s mindenkit hazazavartak. Tegnap este elfogták Pater Béla gazd. akad. igazgatót, és csak ma reggel bocsátották haza azzal, hogy tévedés történt. Nagyon sok ilyen „tévedés” történik. [...]

jan. 25.

A tegnapi lövöldözésnél Lacinak egy osztálytársa, Lönhart is meghalt (a város gazd. intézőjének fia).³² A boltok zárva; lapok ma sincsenek. A tegnapi bankettet Patey tbnok, ki ma sokat sétált, a Mátyás-szobrot is megnézte, a vérengzés hírére odahagyta; romániai tisztek nem keresik a mi seregünkben átállott tiszteket, akik szinte provokálják a csetepatékat. Tegnap a romániai katonák a levegőbe lőttek, az itteniek a földről, rajvonnalban a tömegbe. Mikó Imre táblabíró, ki már állásánál fogva is csendes természetű ember, egy katona pofon ütötte. [...]

jan. 26.

Patey tbnoknál egyet. ifjaink küldöttsége járt tegnap. Azt mondogatja: minek szövetkeztek a németekkel? Le vannak győzve. Hatéiganu szebeni codificator szerint is: hiába minden, Erdély meghódított (!) terület. A köztársasági kormány pedig kiáltványt adott ki (mi ugyan ezt sem láttuk, mert lapjaink ma sincsenek), hogy nem vállal közösséget a Bartha-Kratochwill-féle fölmentő sereggel. Szóval Pilátus megint mossa a kezét. – Meglátogatam Szádeczkyt. Mondta, hogy Holban tábornok igen szívesen fogadta, de mikor kívánta, közöljék velem, mi a vád ellene, bolsevistának vagy minek tartják-e, kitérőleg úgy felelt, hogy ő ezt az ügyet elődjétől vette át. Elkeseredésében mi telhetett tőle? Írja a székelyek történetét. – Már föl sem jegyzem a motozásoknál való gorbáskodásokat, hogyan járt Reinbold Béla (kit meg is szúrtak), Ruzicska, Gál Kelemen, gr. Vass, b. Kemény, a fiatal b. Mannsberg stb. s hogy a Farkas utcai fogházban intelligens foglyokkal fát vágatnak, takarítatnak, mert náluk is így tettek a németek. A petrozsényi szénbányászok és az erdélyi vasutasok blokkja, a kolozsvári munkástanács, a megszálló hadsereg parancsnoksága és a nagyszebeni román Kormányzótanács (Holban és Patey tábornokok közreműködésével) befejezte működését, s bár 11 pontra a munkásság csak elvi kijelentéseket kapott, ma délben elhatározta, hogy a helybeli üzemekben holnaptól fogva dolgozni fog. A magyar közigazgatás helyreállítását nem is tárgyalták, a többi pont nagy részét is a katonasághoz tartozónak mondták (kijelentve pl., hogy Apáthynak és társainak letartóztatása nem politikai, hanem rendőri és közbiztonsági okokból történt), a cenzúra, gyűléstartás stb. joga a hadseregnél marad a házkutatásokkal együtt, a botozást azonban eltiltják. Ezért ugyan kár volt felkötni a nagyharangot. Mivel holnaptól fogva már lesznek – legalább helybeli – lapjaink, én is összébb szoríthatom a krónikaírást.

jan. 27.

Ötnapi szünet után legalább helybeli lapokat kaptunk. Törölték belőlük a legértékesebbet, hogy a hatalmak tiltakoztak a kis országok földéhsége ellen. Egész nap otthon.

[...]

jan. 29.

Környékünkön szemeteskocsiba szedték össze a kardokat. Házkutatás nálunk is volt, s látták, de nem bántották a mieinket. – A szebeni Kormányzótanács³³¹ betiltotta a marosvásárhelyi ügyvédi vizsgálatokat, s a jan. 20. óta kiállított ügyvédi okleveleket a megszállott területen nem ösmeri el. Ez a mi egyetemünkről kikerült ifjakat érinti legérzékenyebben. Idejárul, hogy a II. félévre csak az orvosnövendékeknek adnak utazási engedelmet, hogy egyetemünkre beiratkozzanak, mi ennek romlását okozza, román elemi és középiskolákban azonnal behozzák a magyar történelem és földrajz helyett a román, s románokra a román nyelvtant magyar nyelvtanulás helyett, mely csak a magyar fiúkat kötelezi. [...]

jan. 30.

Holban tábornok tegnap a nála járó rektor előtt utazási ügyekben illetéktelennek mondván magát, ez Hațieganu kormánytaghoz fordult, ki nagy nehezen belement, hogy a szigorlók, vizsgázók, felsőbb évfolyamúak a meg nem szállott területekről idejöhessenek, de az elsőévesek nem. A magyar kormány Marschalkó utódául a bőr- és bujakórtani tanszékre Veress Ferencet nevezte ki hozzánk, aki nemrég innen ment át a pozsonyi egyetemre. Még 3 orvosi és bölcsészeti tanszék betöltetlen. – Holban tbnok értesülve, hogy az utóbbi kutatásoknál illetéktelenül is rekviráltak, s a közönséggel a legméltatlanabban bántak, elrendelte, hogy az ilyen kutatásokat jövőre romániai tiszték vezetése alatt romániai rendes katonák végezzék. Különben hír szerint rájuk is vonatkozik az entente-nak az a határozata, hogy a demarkációnális vonal mögé kell vonulniok s a magyar helyeket odahagyniok. Egy régi tanulótársam román tejhordója ma reggel ijedten újságot kliensének, hogy Várad felől 80 000 (!) magyar jön – de már nekik is van 17 000 fegyveresök a havasokban.

jan. 31.

[...] A szebeni Kormányzótanács elbocsátotta postásainkat, kik másodszor sem akarták aláírni a fogadalmat; de a postások kijelentették, hogy azért bejárnak s régi esküjükhöz híven dolgoznak. (Tiszteljétek a közkatonákat: nagyobbak ők, mint a hadvezérek, különösen, mint a minduntalan megfejelt népkormány, mely nem forradalmat csinál, csak gezereszt. Most pl. Kunfi az egyetemeket autonómiájuk elvételével, illetőleg a néhányuk által kiadott néptörvényben az önkormányzatnak új alapokra fektetésével fenyegeti, s mindezt azért, mert a budapesti egyetem tiltakozik az ellen, hogy meghallgatása nélkül tukmáljanak reá tanárokat. – Az pedig a mi egyetemünknek szól, hogy erdélyi román ifjaknak a bukaresti egyetem 300 tandíjmentes helyet ajánl fel.) – Ma is egész nap itthon dolgoztam.

febr. 1.

Ma a pozsonyi egyetemet is bezárták, mert a rektor és tanács önérzetesen visszautasította a cseh-szlovák főispánnak azt a felhívását, hogy részt vegyen a „kormány” pozsonyi fogadtatásán. Szóval folyik a „kultúrmun-

ka” az egész vonalon. Nálunk most már jóformán a postaforgalom is megszűnt, ajánlott leveleket, utalványokat, csekkeket nem vesznek föl, hírlapot pedig az egész elmúlt hónapban nem láttunk. Idestova az ABC-t is elfelejtjük. „Mondják”, hogy Holban tábornok tegnap táviratot kapott, mely szerint febr. 5-[én] vissza kell vonulnia a demarkációs vonal mögé. Ez rendkívül felizgatta, azonnal csomagoltatott és családjával együtt elutazott. Ez az utóbbi annyiban igaz, hogy tíznap szabadságot kapott. De febr. 5. csak a vasutasoknak és postásoknak határideje: akkor dől el végképpen a sorsuk. A románok Kolozsvárt nem is megszállóknak, hanem hódítóknak tekintik magukat, s nemcsak nem mennek el, hanem még a nagyszebeni kormányt is ide teszik át. Maradásuknak az is jele, hogy Suciú Ákos kapitány Marciéknál³⁴ ma nézte ki szállásul Kovács Aladár lakását Szerb Miron ezredes számára, ki az itt, most alakuló 120 főnyi román csendőrség parancsnoka lesz. A vidékről keveset hallunk, mert írni nem szabad. [...]

febr. 3.

Reggel hallottam, hogy az Eötvös–Kossuth–Wesselényi–Ferenc József út közt megint házkutatások vannak; a doktori szigorlatra tehát – itthon hagytam azt az órát, amit még édesapámtól kaptam, mert ahhoz nagyon ragaszkodom. Haller volt polgármesternél reggel 7-kor kutattak. A múlt napi Körös-völgyi harcokban Neculcea tábornok tüdőlövést kapott. Tegnap maga Hațieganu mondta egy ösmerősömnek, hogy sógorát azért vitték Szebenbe, mert úti igazolványa kettősen volt a bpesti román követségen lebélyegezve, az pedig azt jelenti, hogy útjának iránya, vagy egyéb okból, az illető szemmel tartandó. – Tegnap egyik helyi lapunk (mást nem olvashatunk!) azt írta, hogy Szebenben Apáthy állapotja válságos, ma délelőtt már híre futott, hogy meg is halt, de ezt, hála Istennek, az esti lapok nem erősítették meg. Hírlík, hogy a köztársasági kormány kihirdette az általános felkelést, megkezdte a toborzást, és „körülhordatja a véres kardot”. A kardot hamar visszavihetik, mert e. m. a. f. Lindert, Magyarország sereg nélkül és csak néhány vármegyéből áll. – Ma már nemzeti kaszinóknba sem mehettek volna (nem is voltam hetek óta), mert lefoglalták tisztí étkezőnek. Egyetemünk orvosi karához most érkezett az első „rendelet” – persze román nyelven – Goldiș szebeni „kultuszminiszter”-től, ki itt akarja beszámíttatni egy ifjúnak Budapesten el nem fogadott 2 félévét. A fiatal embernek majd megmondják, hogy féléveit ott keresse, ahol elvesztette, az iratra nincs mit felelni.

febr. 4.

A helybeli lapok megcáfolják Apáthy halála hírért. – A szebeni Kormányzótanács elrendelte az erdélyi románok három legifjabb korosztályának sorozását, s ebből Kolozsvárt akarnak felállítani egy hadosztályt. Mai hirdetés szerint, kellő bejelentéssel, már megengedték a gyűlések tartását is. Hát hiszen pár nap óta szabad már a bpesti lapokat is beküldeni – de hát nem jár a vasút, s így ott vagyunk, ahol a mádi polgártárs. Az erdélyi román középisk. tanárok brassói értekezlete a kolozsvári egyetemet a románság részére követeli, gyűjteményeit, laboratóriumait azonnal leltározni akarja (mintha nem volna leltározva!), s addig is, míg átveszik, románul akarják taníttatni a román nyelvet, irodalmat és a történelmet. Mivel azonban egyik romániai lap éppen Brassót jelöli meg Nagy-Románia leen-

dó fővárosául, nem volna gyakorlatibb odaállítani új, fényes egyetemet s ezt a rozoga egyetemet meghagyni nekünk, akik egyelőre még élünk ezen a világon?! Az egyetemen ma különben a régiségház rozsdás flintái egy részét is lefoglalták a házkutatások alkalmával. Zilahot tegnapelőtt a magyarok visszafoglalták, úgy látszik, Soborsinnál is történt valami (Tychy ezredessel?).

febr. 5.

Az új magyar sereg vezére, Kövess Hermann, s hír szerint 7-8 nap alatt itt lesz Erdély fölmentésére.³⁵ Mára várták ide az angol bizottságot, mely az erdélyi magyarság viszonyait állítólag jóakarattal akarja megfigyelni; s hír szerint angolok és amerikaiak nagyon devalválni fogják a franciák által bizonyos irányban harmadéve nyújtott reményeket. Magyarországgal való telefon-, távíró- és jóformán postai összeköttetésünk teljesen megszakadt, s így nem csoda, ha a fantázia a szokásosnál is erősebben dolgozik. Nem nagy bölcsesség, hogy a türelmet ennyire próbára teszik. Quousque tandem?! – Vőm ma egy szép tehenet vett – 3000 koronáért; azért „ilyen olcsón”, mert eddigi gazdája már nem tudott neki enni adni. 2400 koronás másik tehenét eladja, mivel teje elapadt. Így már rántott leves helyett én is kapok kávé. Ez a két tehen egész kis vagyon, de 14-16-an vagyunk a tejjökhöz.

[...]

febr. 7.

[...] Tegnap Debrecen felől Körmeny Géza 2 nemzeti és angol zászlócskás autóján (alatta most 40 autó van) érkezett meg Pommerol angol kapitány Hohenlohe hg. (volt szentpétervári attasé) ezredes és Groedel báró főhadnagy kíséretében, s Körmendynének (Rozsnyay Erzsinek) azonnal udvariasan felajánlotta, hogy autón elviszi az urához. Hasonló udvarias ajánlatot tett Somogyiné Barcsay Ágnesnek is, kinek ura szintén a magyar csapatoknál van. Meglátogatta b. Wesselényi Miklósnét is (Paget Ilonát), s mikor ez az elnyomatásról beszélt, megkérdezte, mint magyar vagy angol asszony beszélt-e? „Mint magyar asszony mondtam el olyan dolgokat, amiket mint angol asszony nem túrnék el.” Különben a kapitány minden politikai nyilatkozattól óvatoskodott, mert csak valamely katonai ügyben jött, s azért a délelőtt Grandpierre kormánybiztosnak, Haller polgármesternek, Nagy Károly ref. püspöknek adott találkozás elől délután kitért. Hohenlohe hg. valóságos szobafogságban volt, egy román főhadnagy állandóan ajtaja előtt állt, s így nem fogadhatta Zoltán ezredest és Ludmann őrnagyot csak egy kézszorításnál hosszasabban. Pedig amit tegnap vacsoránál az előbbinek mondott, mind a megszállóknak kedvezett; pl. hogy Erdély az övék lesz, Csucsánál csak néhány magyar őrszemet láttak, Magyarországon nincs sorozás (nem az ország, hanem Károlyi védelméről gondoskodnak ott, s most szervezik testőrségét), a devalváció és állambukás elkerülhetetlen, Európa semmit sem törődik velünk, stb. Groedel ellenben több optimizmussal nyilatkozott. [...]

febr. 9.

[...] Nemrég b. Jósika Samut négy szuronyos rendőr állította elő, s nyersen faggatták, abban a hitben talán, hogy ő a szocialista Jóska. Mikor összes címeit bemondta, bocsánatot kértek, hogy „tévedtek”. „Tévedés maguknak minden tette” – mondta az ország legbüszkébb arisztokratája.

– Szentimrey főigazgatót Goldiș felszólította, hogy mivel a gy[ula]fehérvári határozat és királyi dekrétum értelmében Erdély véglegesen Romániához tartozik, az állami középiskolákat azonnal adja át, a román nyelvet heti 20 órában taníttassa, s 30 nap alatt tegyen jelentést. A helybeli reformátusok hasonló rendeletet kaptak, s gondolom, az unitárius[ok] is, román szöveggel. A szamosújvári direktort, mikor a zászlót kítűzetni vonakodott, a történelmi 25-tel fenyegették meg. Marits Rozin, az itteni leánygimn. igazgatója, esküjére hivatkozva, szintén megtagadta az átadást, mire az alprefekt vállára tette a kezét azzal, hogy no, hát itt van az erőszak – s így a leltárakat stb. erőszaknak engedve, átadta. A főisk. hallgatók segílyt kértek az Emkétől; Sándor József javaslata szerint 10 000 koronát adunk, de nem az ő, hanem a rektor kezéhez. – Ma, az év elejétől eltelt 41 nap alatt 41 leckében befejeztem Negrutin-Fekete Román Nyelvtanának (negyven év után!) átisméltését; most naponkint fordítási gyakorlatokat akarok végezni.³⁶ A franciát is gyakorlom; nyelvem egészen elszokott a kiejtéstől. Unokáimmal szintén naponkint 1-1 ½ óra hosszat is átveszem a leckéket, pl. a latinból, görögből. Szóval vén létemre tanulok, mint egy kisdéák.

[...]

febr. 14.

Majláth püspök a szokottnál jobb színben s kissé teltebben jött a státusgyűlésre – melyet Nedelea Aurél román hads. hadnagy s egy fegyveres csendőr jelenlétében tartottunk. Mondta, hogy többet pihent, sétált, és hivatalos iratokat, lapokat nem kapván többet is olvasott, s így Horváth Mihályomat is elolvasta. A gyűlésen jelentést tett Maniu Gyula és Goldiș László szebeni kormányzótanácsosokkal folytatott beszélgetéseikről. Erdély megtartásának reményét ők arra alapítják, hogy az 1916. évi szerződések, a gyulafehérvári határozat, Ferdinánd király manifesztuma s a párizsi békekonferencián tett nyilatkozatok erre jogot adnak. Az erdélyi kat. autonómiát a Kormányzótanács egyh. és iskolai ügyekben a legteljesebb mértékben akarja fentartani, s reméli, hogy ebben őket a román törvényhozás nem cáfolja meg. Az átmeneti időkben a VKM által idáig a Kat. Státusnak adott segílyösszegeket ő is folyósítja, de újakat nem ad. A (román) törvényhozás van hivatva dönteni abban, hogy teljes és korlátlan szabadságú autonómiát adjon-e, de szubvenció nélkül vagy pedig bizonyos feltételek mellett segílyt is folyósítson. Éppen azért már most kéri az egyh. és isk. alapokról, ösztöndíjakról stb. való kimutatásokat. Kérdezték, igaz-e, hogy a budapesti kormány az isk. fölszerelések egy részét Bpestre szállította. Mászt nem felelhetett, mint, hogy nem igaz. Kívánták azt is, hogy gimnáziumainkban román fiúk számára kötelezően taníttassuk a román nyelvet; a Státus ezt a gyulafehérvári gimnáziumban – annak igazgatója kérésére – engedélyezte is, és a főigazgatót fölkerlte, hogy a többire nézve tantervet és javaslatot készítsen. Kunfi köztársasági miniszternek a köztársasági eszmék iskolai terjesztéséről szóló körrendeletét a Státus eléggé keresztényies szelleműnek és magvasnak találta, de egyelőre sajnálattal félretette. – Előterjesztésem alapján a Státus a Szt. József Intézet házának 58 754 koronára tett javítási szükségletére ezúttal 45 000 koronát szavazott meg. Így a háborúban 120-ról 40-50 re lefogyott hallgatók – benlakók – számát szegényesen 100-ra emelhetnők [f]el, de kényelmetlenül helyezük el őket, mert több menekült család lakik az intézet-

ben, élelmezést pedig aligha adhatunk, mert búza, zsír nincs. A Pasteurben 100 egyet. hallgatónak kijelölt szállás is befagyott, mert a románok ma megint kórháznak foglalták le a Pasteurt. – Hóstáti és szalonhírek váltakoznak, de sokban találkoznak. Holnap, „aszongyák”, magyar repülőgépről leszórt cédulák adják tudtul, a fölmentők melyik oldalon törnek be. A magyarok és a románok Sebesnél szemben állanak. A Hóstátban a románok lövészárkokat ásnak. Holnap a tartalékos tiszteket letartóztatják. A hóstátiak visszakívánják a királyságot; a román falusiak azt mondják, jobb volt a magyarok alatt; azok nem rekviráltak annyit, s lám, a magyarokat most sem híják be katonáknak, nekik pedig be kell rukkolniuk. Ezt három falu népesége meg is tagadta. Különb is azt hiszik, hogy nagyon rövid idő alatt vége lesz az egész megszállásnak. – Az angolok szerint nincs mitől tartani, Erdély (bár most félhivatalosan is cáfolják, hogy a román hadak parancsot kaptak a demarkációnális vonalak mögé való visszavonulásra) külön köztársaság lesz, de Magyarországgal kapcsolatban. A magyar katonaság száma jóval nagyobb, mint idebenn gondoljuk, stb. – Páncélcsehi expedíciónk szerencsésen hazaérkezett, de sokkal kevesebb búzával, árpával, zabbal, mint feleségem remélte, mert a gazda, Kiss Bálint, lakását és magtárát teljesen kirabolták, még régi iratait is széttépték. – A vármegyeházáról a magyar tisztviselők ma teljesen kivonultak, s a nemes vármegye ekként egészen a románok kezébe került. A püspök azt is mondta, hogy lapját, a *Közművelődést*, jan. 7-én felfüggesztették, s az idén a szokásos böjti pásztorlevelet ki sem adja, mert úgyis elégetik a postán.

[...]

febr. 18.

A régi vármegye magyar közigazgatása egyelőre nem tegnap, hanem ma szűnt meg; képleges erőszak következtében a tisztviselőknak ma kellett távozniuk. Hankó Veress Elemér alispán az *Ujság* munkatársa lett. Az alprefekt dr. Hatalea Oktávián lett. – Délután egy tanulmányozó amerikai bizottság érkezett a városba. Vezetője Storey washingtoni egyet. tanár; titkára Davidsohn, s velők van a *Times* egyik munkatársa is.

Erdész Ádám

■ JEGYZETEK

- 31i. Bánffyhunyadi megszállásakor egy hadnagy elfogatta Kolumbánnak, az itteni vakok intézete tanárának polgári ruhában levő hadnagy fiát, s mivel nov. 2. részt vett a bélesi expedícióban, 50-et vetetett rá, becsukatta, s ablaka elé koporsót tétetett, hogy másnap abba fekteti. De az apa kérésére idehozatták a fiút, miután reggel a hadnagy újból megbotoztatta. Most a Farkas utcai fogházban van. Nem csoda, ha a sztrájkolók a botozás abbahagyását is követelik
32. A gimnazista fiú haláláról a korabeli tudósítások is beszámoltak.
- 33j. Cons. Dir.
34. Marci – Márki Sándor leányának, Máriának családi beceneve.
35. A városban terjedő hírek megbízhatatlan voltára utaló megjegyzés. Kövess Hermann a Monarchia hadseregének utolsó főparancsnoka volt, ebben az időben már teljes visszavonultságban élt.
36. A későbbiekben Márki sokat fordított románból, fordításainak egy részét naplójába illesztette, de hagyatékában *Román dolgok* címmel fordításgyűjtemény is található. (*Román dolgok*. Nyelvyakorlatul románból fordította Márki Sándor. Autográf, Kolozsvár, 1919. 132.)